

ФІЛОСОФСЬКА ЕПІСТЕМА І НАУКОВИЙ МЕТОД У МОДЕРНІ

УДК 168.5: 340.12

Кабанець Н.І.,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії права
та держави юридичного
факультету Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

Анотація: Аналізується питання взаємозв'язку розвитку традиційної філософсько-наукової системи знань (епістемі) та наукового методу в період Нового часу. Розглядається позиція наукових шкіл, що вплинули на зміну класичних уявлень про характер, цілі та соціальне призначення науки

Ключові слова: система наукових знань, науковий метод, наукова школа, школа «відродженого природного права»

Однією з проблем, які вирішує сучасне наукознавство в контексті співвідношення наукових парадигм виступає допустимість множини різноманітних інтерпретацій та необхідність збереження традиції наукового пізнання, яка залишається носієм ціннісних орієнтирів науки у всіх її вимірах. Відомий німецький філософ ХХ ст. Йоахім Ріттер зазначав, що: «Традиція у філософському розумінні є «переданням»; вона є Мнемозіна, постійне нагадування, яке не допускає того, що сьогодні і майбутнє втрачає повноту сутності» [1, 31]. А тому й розуміння процесів подальшого розвитку науки як соціального феномену і як самостійного явища, що визначається внутрішніми закономірностями свого існування, неможливе без звернення до базових засад наукового мислення, які закладалися філософською традицією пізнання, та знання історії її розвитку.

Так, одне з основних понять сучасного наукознавства – *епістема* (з грец. «система знань») започатковувалось в історії науки античною філософською традицією і було тісно пов'язане з пошуком універсальної логічної процедури – наукового методу, який зміг би забезпечити завдання та цілі пізнання. Особливо пошук такого методу заявив про себе в період формування класичної наукової парадигми¹ в період Нового часу. Саме становлення наукового методу в Модерні, не в останню чергу, було покликане утвердити єдність класичної схоластичної епістемі, що пов'язувалась із традицією наукового філософського пізнання. Однак, наслідком запровадження наукового методу до всієї системи схоластичних дисциплін, була зміна цілей і завдань самої науки. Вона супроводжувалась руйнуванням традиційної філософської системи знань і становленням позитивної системи наук, яка ґрунтувалась на процедурі наукового дослідження. Позитивістська система наук, у свою чергу, зазнала критики в період некласики та Постмодерну, а обґрунтування допустимості одночасного існування різних систем наукових знань обумовило виникнення цілої науки, яка досліджує множини цих систем². Сьогоднішні *епістемоло-*

1 Парадигма (від грецького «взірець») – система теоретичних, методологічних та ціннісних настанов, які наукове співтовариство бере за основоположну у вирішенні науково-пізнавальних завдань [2, 99].

2 Епістемологія – це розділ сучасного наукознавства, який досліджує існуючі системи знань, закономірності їх формування, функціонування у суспільстві. Він тісно пов'язаний з методологією науки – дисципліною, що вивчає методи наукового пізнання та практичного перетворення дійсності, логікою – філософською дисципліною, що вивчає закономірності людського мислення та системи готових знань, гносеологією – наукою про закономірності формування нового знання, форми, способи,

Стаття рекомендована до друку кафедрою теорії права та держави юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка (протокол № 8 від 15 травня 2013 року).

гічний анархізм та методологічний плюралізм у науці [2, 113–119] є результатом критики раціоналістичної парадигми науки і, певною мірою, відповіддю на втрату світоглядних цінностей наукового пізнання, що стала наслідком її формування в період Нового часу.

Проблемні питання епістемології наукового дослідження були сформульовані в Постмодерній науці ХХ ст. Мішелем Фуко³, Томасом Куном, Полем Фейєрабандом, Імре Лакатосом, Карлом Поппером та ін. У вітчизняній та російській філософії науки дослідження впливу наукового методу на становлення класичної епістемі займалися, зокрема, Бахтін М.М., Добронравова І.С., Ільїн В.В., Ільєнков Е.В., Копнін П.В., Кохановський В.П., Лекторський В.А., Нікіфоров А.А., Рузавін Г.І., Секундант С.Г., Чуйко В.А. та ін.; роль наукових шкіл у формуванні системи знань розглядалася Гусевим В.І., Канке В.А., Кесседі Ф.Х., Кондзолькою В.В., Нарським І.С., Савальським В.О. та ін.; особливості гуманітарного (зокрема, правового) дослідження відносно природничого та специфіка юридичних наукових методів була предметом ґрунтовних досліджень в роботах Кельмана М.С., Овчиннікова А.І., Полякова О.В., Тарасова М.М., Честнова І.А. та ін.

Однак, процес становлення класичної епістемі – наукової системи знань в період Модерну під впливом формування концепції наукового методу та уточнення цієї концепції для гуманітарних наук продовжує викликати зацікавленість. У сучасну Постмодерну епоху це питання виходить на проблему збереження цінностей наукового пізнання в процесі зміни наукових парадигм. Особливо в цьому контексті слід відмітити позицію *школи природного права*, яка, сприйнявши науковий метод в період формування класичної парадигми, в подальшому висунула суттєві вимоги щодо його корекції для філософії, права та історії. Слід зазначити, що уточнення особливості

межі здійснення пізнавальної діяльності [2, 17–18].

3 Варто зазначити, що сучасне значення грецького терміну (епістема) в структуралістському дусі запровадив у середині ХХ ст. французький вчений Мішель Фуко, що й дало цілий напрям наукових досліджень, який охоплюється теперішньою епістемологією. За своїм значенням термін «епістема» у Фуко близький до смислу терміну «парадигма» в роботах Томаса Куна. На його думку, «епістема – це історично змінювана структура, яка визначає умови можливості думок, теорій або наук у кожний історичний період, структура мислення, що виражає образ думок, властивий певній історичній епосі» [3], а також «підґрунтя, «історичне а ргіогі», що створює умови для існування різних видів знання в одну епоху» [4] (litopys.org.ua/jruss/russ21.htm).

наукового методу гуманітарних наук відносно природничих, було завданням представників *школи відродженого природного права* ХІХ ст. і при цьому мало на меті підтримку традиції філософського пізнання, яка знаходила своє втілення ще в аристотелівській системі видів наукової діяльності – класичній філософській епістемі. Ця школа також підняла питання про базову методологічну роль *етики та права* в системі гуманітарних наук («науках про дух»), і вже тому її позиція заслуговує на увагу, якщо ми намагаємося для себе зрозуміти значення цих дисциплін в науковому світогляді.

Метою даної статі є розгляд (на основі історичного підходу та наукової рефлексії) впливу процесу становлення наукового методу та діяльності наукових шкіл в Модерні на зміну характеру класичної філософської системи наукових знань, її традиційних цілей та завдань. І, зокрема, особливостей наукового підходу неокантіанської школи щодо визначення специфіки наукового дослідження в системі гуманітарних наук.

Перша упорядкована система знань в історії науки була представлена зусиллями Аристотеля – представника філософської школи Стародавньої Греції. Вона ґрунтувалась на світоглядному уявленні про роль та призначення науки та наукової діяльності в суспільстві, як засобу забезпечення благого (щасливого) життя – відкриття людині смислу її буття в світі через розумну практичну діяльність (Отже, мала *евдемонічний* характер). «До заслуг Аристотеля відноситься визначення та класифікація наук, точніше, видів знання (*epistēmē*), – зазначає Ф. Кессіді. – Він розділив науки на три великі групи, чи категорії: *теоретичні* («споглядальні»), *практичні та творчі* (виробничі, мистецькі). До перших Стагірит відніс філософію, математику та фізику; до других – етику та політику, а до третіх мистецтва, ремесла та прикладні науки» [5, 7]. У підході Аристотеля до створення системи знань простежується прагнення (методологічно) пов'язати *теоретичне знання та практичне уміння* діяти правильно, що гарантує людині щасливе життя. При цьому таке уявлення про зв'язок теорії та практики, у свою чергу, ґрунтувалося на системі наукових дисциплін – «семи вільних мистецтв», що складали основу тогочасного уявлення про природу та суспільство. Схоластична система науки перипатетиків вважалася в античності класичною, в ній було визначено цілі, завдання та призначення наукового пізнання в дусі філософської школи. Можемо говорити, що організація наукової та пізнавальної діяльності в основних своїх *традиційних параметрах* була визначена вже Древ-

ньогрецькою наукою⁴.

Наступний крок розвитку схоластичної епістемі було здійснено в Середньовіччі. Університетські філософи цього періоду дали їй теоретичне обґрунтування в душі теології. Уявлення про дисципліни *теоретичного розуму* і дисципліни *практичного розуму*, перші з яких визначали сутність речей (тобто, мали онтологічний статус), а другі – належну поведінку людини, у зв'язку з уявленням про благо, про Бога, як Першу причину і Кінцеву мету всякого буття речей і визначеного його порядку (мали деонтологічний статус), набуло зусиллями середньовічних учених цілісної строгої наукової і навчальної системи – *схоластики*⁵.

Схоластика у методологічному плані спиралася на беззаперечний авторитет отців церкви та стародавніх філософів та юристів у поясненні наукових положень. При цьому була опрацьована логічна схема узгодження протирічливих авторитетних тверджень, з метою розуміння змісту наукових текстів. Схоластична *екзегеза*⁶, як наукова схема тлумачення авторитетних думок, послуговувалась методом «суми». Цим методом були написані основні роботи Фоми Аквінського – основоположника теологічної доктрини в душі Аристотеля. Однак, схоластична екзегетика, що ґрунтувалася на методі авторитетного судження, мала за мету не стільки відкрити нове знання, скільки упорядкувати існуюче, «філософи були більш схильні до сприйняття і подальшого опрацювання вже наявного знання, аніж до відкриття нових шляхів філософського поступу, до пізнання, ще не пізаного» [8, 12].

4 «Сім вільних мистецтв» – сім наукових дисциплін опрацював як навчальну систему Аристотель. Северин Боецій в VI ст. надав системі наук перипатетиків (послідовників Аристотеля) завершеного вигляду, у якому вона складала основу для навчання в Середні віки. Вважається, що логічна єдність і нормативний характер класичної епістемі були внеском автора «Органону» (Аристотеля), однак, методологічної цілісності їй надали «Начала» Евкліда, де метод геометрії пропонувався як універсальний, об'єднуючий в систему різні галузі пізнання.

5 Схоластика (грец. *scholia* – школа) – систематична європейська середньовічна філософія, сконцентрована навколо університетів, що являла собою синтез християнського (католицького) богослов'я та логіки Аристотеля [6].

6 Екзегеза – (грец. *exegesis* – тлумачення) – тлумачення, пояснення незрозумілих місць в стародавніх, особливо релігійних текстах (Большой толковый словарь по культурологии. Кононенко Б.И. 2003; Энциклопедия культурологии);

– 1) філологічне тлумачення стародавніх текстів, в основному античних; 2) тлумачення, пояснення канонічних релігійних текстів, головним чином Біблії та Корану (Большая советская энциклопедия) [7].

Здається, що її метою та історичним покликанням виступало створення теоретичного каркасу наукової системи знань, залишених попередньою античною культурою⁷. При цьому «традиціоналізм і ретроспективність як визначальна риса середньовічного способу філософствування, були очевидними і достатньо поширеними» [8, 12]. Вважається, що суттєвий недолік (середньовічної філософії як системи теоретичного знання) полягав у її розриві з практикою та невідповідності методу авторитетного споглядального судження реальному досвіду природничих (у першу чергу, фізичних та механістичних) досліджень⁸.

Методологічний підхід *радикального сумніву*, запропонований Рене Декартом у XVII ст. сформульований ним у роботі «Міркування про метод» [9], не допускав у пізнанні сприйняття на віру будь-яких авторитетних суджень, якщо вони не ґрунтувалися на тверезому аналітичному міркуванні й практичному досвіді. Такий підхід Картезіус бачив втіленим у методі математики, точніше, *методі аналітичної геометрії*, яким користувались тогочасні фізика та механіка при описі та аналізі результатів своїх досліджень. Він розглядався як «пошук *достовірних* засад наукового досліджу» і був *раціональним методом* відкриття істинного *буття* речей, як вони задумані у Божому розумі, спираючись на дослідження їх природного існування. У цьому своєму унікальному статусі цей фізичний (природничий) метод вирішував також загальну проблему традиційної схоластичної епістемі – перетворення її на методологічно обґрунтовану

7 В.Кондзьолка зазначає, що: «... відрив від життя, від матеріального світу підняв середньовічну філософію на рівень абстрагуючого теоретизування, зробив її метафізикою, що якраз і уособлювала царство чистих понять, сутностей, принципів тощо» [8, с.12]. Система середньовічних знань внаслідок спекулятивного абстрактного способу осмислення набувала метафізичного характеру відносно фізики античності, як теорія відносно практики. Однак, слід мати на увазі, що метафізика була ще й однією із дисциплін схоластичної епістемі наук, яка відносилась до блоку наук теоретичного розуму. У цьому плані, саме вона як теоретична дисципліна повинна була забезпечити розробку основних принципів цілісної системи наук.

8 «Стосовно методу середньовічної філософії, то тут слід однозначно ствердити, що вона мала у своєму розпорядженні чисто спекулятивні інтелектуальні засоби і прийоми, за допомогою яких аналізувала зміст понять, формувала найрізноманітніші логічні судження і таким чином дошукувалася до істини. Будь-які практичні, а тим паче накопичені досвідом експериментальні дані, були повністю винесені за рамки цієї філософії, яка жила і діяла у царстві абстрактних понять, категорій і практично не знала дороги у світ реальний, матеріальний», – вважає В.Кондзьолка [8, 8].

систему наук про основи сущого, що містить засади теоретичного та практичного розуму. Саме цей метод визнавався *науковим* і започатковував еру *наукової парадигми* в історії науки.

Отже, слід відмітити, що від початку в схоластиці універсальність формально-логічного методу наукових досліджень (методу математики та ґрунтованій на ній математичній логіці) мала ствердити єдність епістемі теоретичних і практичних наук. При цьому формально-логічний метод дисциплін теоретичного розуму, що ґрунтувався на математичній логіці, став методом усіх наук: і теоретичних, і практичних. Тому, абсолютно закономірно його в своїх дослідженнях після фізики та механіки («*наук про природу*») використовує право і етика («*науки про дух*»). Зокрема, наукова школа практичної (моральної) філософії, що сприйняла науковий метод і цим перейшла на засади класичної наукової парадигми в історії самої науки, була *природничим напрямом школи природного права* – класичною науковою школою природного права XVII–XVIII ст.⁹ Але чи не основну роль у цьому процесі відіграло обґрунтування *метафізики* на основі наукового методу, як науки «у власному розумінні цього слова» – як загальної теоретичної дисципліни «чистих понять»¹⁰. Через опрацювання метафізики та логіки на засадах наукового методу можна було вийти на реалізацію ідеї спільної методологічної дисципліни, що об'єднує всі науки в єдине ціле – *Scientia generalis*. Тобто, ідея «загальної науки», що об'єднує всі дисципліни теоретичного та практичного розуму в єдину систему знань на основі наукового методу знаходила таким чином своє реальне втілення¹¹.

9 Новий метод теоретичних природничих досліджень за своїм суттю був близьким саме для школи природного права, як теоретико-методологічного напрямку дисциплін практичного розуму. Адже, за вченням Фоми Аквінського, природне право було «відображенням Божого розуму в людському» і, одночасно, виступало основою для позитивного права в людському суспільстві, інакше кажучи, було основою для юридичної практики.

10 Один із основоположників математичного аподиктичного методу в науці XVII ст. Іоахим Юнг вважав, що «метафізика як наука о сущем как таковом, если она действительно стремится стать наукой в собственном смысле слова, должна опираться на принципы, которые подтверждаются опытом, подобно принципам геометрии, оптики или арифметики, которые находят свое подтверждение в опыте» [10, 53]. С. Секундант вважає, що саме цей вчений ще до Рене Декарта звернув увагу на основоположне значення математичного методу в науці.

11 Слід відмітити, що ідея «загальної науки» («Великого мистецтва» – «*Arts Magna*») пропонувалася ще в XIII ст. Раймондом Лулієм. І. Юнг в Новий час, зокрема, розглядав ідею «Загальної науки» (*Scientia generalis*) на

Однак, науковий методологічний підхід, стверджуючи єдність схоластичної епістемі, одночасно приходив у суперечність з логікою старої університетської системи наукових і навчальних дисциплін, вимагаючи її реформи. Створення нової системи наук було задумано Френсісом Беконем на початку XVII ст. Між тим, у природничих дослідженнях з'ясувалася неузгодженість методологічних напрямів, що спиралися на протилежні логічні операції при створенні наукових понять, рухаючись двома шляхами до мети: 1) від досліду до поняття і 2) від загального поняття до конкретного, даного в практичному досліді. Перший напрям, у якому робився наголос на *емпіричний індукції* у дослідженнях, підтримували послідовники Бекона і англійська наукова школа. Другий, що тяжів до збереження значення теоретичного способу наукового міркування і звертався до *абстрактно-логічної дедукції*, був характерний для послідовників Декарта і, зокрема, школи німецької докласичної філософії. Її представники ставили за мету не кардинальну зміну, а уточнення схоластичної метафізичної епістемі, намагаючись поєднати раціоналізм і дедукцію Декарта та аподиктичний метод Іоахіма Юнга¹², що, зрештою, привело їх до *догматично-раціоналістичних* підходів в опрацюванні наукових понять. Назagal, неузгодженість різних методологічних підходів в опрацюванні наукових понять, що демонструвалася різними науковими школами у рамках формально-логічного методу, приводила до сумніву в пізнавальних можливостях самого методу і до сумнівів у можливості наукового пізнання взагалі, які висловив Девід Юм. Тому формально-логічний підхід наукового дослідження, що ґрунтувався на математичній логіці, в якості універсального методу, який обумовлює цілісне наукове уявлення про світ, зазнав корекції в XVIII–XIX ст.

Усе почалося із системи *критичних* зауважень Ем-

засадах наукового методу, тобто, як загальної методологічної дисципліни. «Всеобщая наука» И. Юнга – это система аподиктического знания, полученного на основании общих принципов... В ее основе лежит идея всеобщего метода, которая, как и идея математической логики, несомненно, возникла под влиянием работ Ф. Виета», – зазначає С. Секундант [10, 57].

12 До представників німецької до класичної філософії можна віднести Самуїла Пуфендорфа, Лейбніца, Вольфа. Відомо, що Пуфендорф був декартіанцем, тоді як Лейбніц та Вольф сповідували методологічний підхід Іоахіма Юнга: «Не будет преувеличением сказать, что И. Юнг был основоположником той методологической традиции, которая оказала наибольшее влияние на Лейбница, а через него и на все дальнейшее развитие немецкой философии, наиболее характерная черта которой – поиск достоверных оснований научного опыта.» [10, 5].

мануїла Канта відносно здатності людини створювати наукові поняття – із системи *критики теоретичного розуму, практичного розуму та здатності судження*¹³. У рамках свого критичного підходу, Кант хотів підкреслити, що в процесі пізнання слід враховувати, *як саме* здійснюється процес отримання нового знання. Наслідком запровадження його *критичного підходу* до процедури формально-логічного методу в дослідженні було загалом уточнення наукової філософської системи знань в її *онтологічних та гносеологічних* засадах. Те, *що* досліджується є предметом науки в онтологічному розумінні, а те, *як* це робиться є її характеристикою в гносеологічному (тобто, процедурно-пізнавальному) розумінні. У контексті критичного підходу також здійснювалось визначення статусу метафізики в системі наук¹⁴. Зокрема, Кант бачив

13 Роботи Еммануїла Канта «Критика чистого розуму» (1781), «Критика практичного розуму» (1788) та «Критика здатності судження» (1790) були присвячені поясненню критичного підходу до створення наукових понять, містили засади оцінки здатності людського розуму створювати наукові поняття.

14 У своїй відомій роботі «О вопросе, предложенном на премию Королевской Берлинской Академией наук в 1791 году: Какие действительные успехи сделала метафизика в Германии со времен Лейбница и Вольфа?», Кант розкрив своє розуміння метафізики, її призначення та місце в системі наук. Так, під метафізикою він бачив «науку, яка служить для того, щоб з допомогою розуму йти від пізнання чуттєво сприйнятого до пізнання понадчуттєвого» [11, 180]. У такому своєму статусі, «метафізика не містить ніяких практичних вчень чистого розуму, а містить лише теоретичні, які лежать в основі можливості чистого розуму. Вона не містить математичних положень, тобто таких, які дають пізнання розумом через посередність конструювання понять, а містить в собі принципи можливості математики взагалі.» [11, 181–182].

Загалом, на його думку, філософія задля цілей метафізики повинна була пройти три стадії: «Першою стадією був догматизм, другою – скептицизм, третьою критицизм чистого розуму» [11, 185]. Критичний період розвитку метафізики наступав після періоду скептицизму та догматизму, які характеризувалися як періоди безмежної довіри до понять створених науковим методом та абсолютного сумніву в можливостях людського розуму створювати наукові поняття. Він полягав у попередній тверезій оцінці рамок раціонального пізнання: «Останній і самий новий крок, який зробила метафізика і який має вирішити її долю, - це критика самого чистого розуму відносно його здатності аргіогі розширювати людське пізнання взагалі, будь то чуттєве чи понадчуттєве пізнання» [11, 184].

Кант вважав, що метафізика як дисципліна, що ґрунтується на науковому методі, мала відповідати на питання не Чому (як це вважалося в докритичній філософії), а Як. При цьому, на його думку, «метафізика є лише ідея науки

метафізику як науку, що «містить лише теоретичні положення, що лежать в основі можливості чистого розуму». Власне, він відводив метафізиці, «як науці у власному розумінні цього слова», роль суто гносеологічну, розуміючи її як теорію пізнання, але не відкриття нового знання. Тут уже з'ясувалися й межі, в яких можна використовувати формально-логічний метод у дослідженні та пізнанні, оскільки виявилось, що не всі поняття схоластичної епістемі і старої метафізики мають наукову природу. Такі поняття як «Бог», «душа», «світ» та «свобода» за Кантом вказували на чотири види *антиномій* у людському розумі – тверджень, які не можна було обґрунтувати науковим методом. «Тому ці поняття, – вважав учений, – мають значення *трансцендентальних ідей*, що з'являються у розумі *за межею розсуду*», який здійснює формально-логічні операції мислення – судження стосовно предметів власного практичного досвіду [12, 350, 351, 356, 357; 13, 244–245]. Розрізнення наукових понять та трансцендентальних ідей мало вирішальне значення для розвитку *позитивної* науки. Розвиток науки у позитивному розумінні при цьому протиставлявся прийнятій традиції формування наукових положень на основі спекулятивного мислення.

З одного боку, реакцією на антиномії Еммануїла Канта в науці стала критика формально-логічного методу з позицій діалектики, запропонована Георгом Гегелем. Універсальний науковий філософський метод, що об'єднує природу, суспільство і людське мислення (систему теоретичного і практичного розуму в її онтологічних та гносеологічних засадах) є *діалектична логіка*, а не формальна логіка. Діалектична логіка є саме філософським науковим методом, тоді як формальна логіка – це метод математики, який годиться для природничих досліджень, але не здатен охопити всю систему людських уявлень про світ і про себе. Наукове поняття, створене на основі знання *законів, категорій та принципів* діалектики в сфері наук про дух чи про природу є вищим проявом Абсолютного Духу в певний історичний період його формування та історичного розвитку. Зібрана як система наукових положень діалектична логіка, на думку автора, виступала одночасно і наукою, і самостійним методом дослідження, причому методом і теоретичним, і практичним (як метод «практичного перетворення дійсності») в залежності від сфери свого застосування. Вона мала універсальний онтологічний, гносеологічний, методологічний статус одночасно, в залежності від того як потрібно її було використати в пізнанні: як теорію і науку, чи як метод пізнання і досліджен-

як системи, яку після завершення критики чистого розуму можна і потрібно побудувати» [11, 238].

ня. На основі нового універсального пізнавального методу вчений створив цілу спекулятивну систему феноменології духу, природи та логіки, де в процедурі застосування категорій та законів діалектики показав розгортання Абсолютного Духу в світі буття (природи, людського суспільства та законів мислення). Цей прояв духу в світі матерії поставав, за задумом автора, як становлення Абсолютної Ідеї. Слід зазначити, що об'єктивно ідеалістична спекулятивна філософська система Георга Фрідріха фон Гегеля була покликана ще зберегти єдність класичної схоластичної епістемі в рамках наукової традиції, інтерпретуючи її вже не через теологічні та спекулятивно-метафізичні положення, а через абстрактні поняття Абсолютного духу та Ідеї, на основі нового філософського універсального методу.

З іншого боку, в рамках позитивізму (системи позитивної філософії) Огюста Конта ставка була зроблена на розрив з класичною епістемотою й відхід від наукової традиції за рахунок збереження значення та ролі формально-логічного методу в прикладних наукових дослідженнях. Слід зауважити, що галузеві природничі науки не сприйняли метод Гегеля як загальнонауковий. Це було обумовлено неможливістю використання діалектики в конкретно-прикладних наукових дослідженнях. У цих дослідженнях *формально-логічна* процедура, ґрунтована на аподиктичному аналітичному методі, не тільки не втрачала свого наукового значення, а розширювала його за рахунок посилення ролі емпіричного дослідження та експерименту, точнішого опису даних та побудови теоретичних інтерпретацій, формулювання нових видів формальної логіки, і тим самим набувала значення основного фактора забезпечення істинності отриманих наукових положень. У цій ситуації особливого значення отримувало узагальнення досвіду науково-практичних досліджень на базі *загальної теорії наукового дослідження*.

Система позитивної філософії позиціонує себе саме як *загальна теорія наукового дослідження*¹⁵ і ро-

15 Система позитивної філософії, викладена в «Курсі позитивної філософії» Огюста Конта, визначається в наукознавстві як загальна теорія наукового дослідження (або наукового дослідження), що обумовлювалось її завданням узагальнити досвід наукового дослідження в окремих прикладних наукових галузях на основі поняття спільної формально-логічної процедури дослідження. Як зазначає Вольфганг Рьод: «Успіх позитивізму пояснюється тією обставиною, що багато вчених-натуралістів були захоплені відмовою від спекулятивного мислення і вимогою орієнтуватися на метод та результати природничих наук, вважаючи непридатною натурфілософію романтиків...Позитивістська філософія забезпечила цю позицію відповідною

бать наголос на уточненні гносеологічного статусу формально-логічного методу, перетворюючи його на загальну *логічну* процедуру, якої слід дотримуватись у дослідженні. Слід відмітити, що формально-логічний метод, як процедура дослідження, не замінював собою окремих способів, засобів, прийомів досліджень, які практикувалися певними галузями прикладних досліджень, але він зводив їх у чітку логічну схему, де визначався порядок і процес їх застосування. Огюст Конт запровадив також нову класифікацію наук за *предметом і методом наукового дослідження*. При цьому він виходив із запропонованого Еммануїлом Кантом розрізнення гносеології та онтології наукового знання. Гносеологічний характер наукового методу в цілому в нього розкривав схему – логіку наукового дослідження, те, *як* здійснюється пізнання. *Метод*, розгорнений в логічну схему дослідження, – перший критерій науковості знань (при цьому в основу логічної схеми дослідження покладалася саме *метод описового природознавства*). Другим критерієм науковості в новій позитивній епістемі виступає *предмет* наукового дослідження – сфера об'єктивної реальності, яка піддається дослідженню, – те, *що* досліджується. Предмет наукового дослідження був пов'язаний з онтологією науки. Нова позитивна епістемота знань, побудована за критеріями *предмета і метода* наукового дослідження, повинна була замінити собою класичну метафізичну епістемоту.

У позитивній системі наук формально-логічний метод, ґрунтований на математичній логіці, як один із критеріїв поділу на галузі знання, власне, зберігав своє універсальне методологічне значення. Саме як *логічна процедура* наукового дослідження, він відіграв у ній роль цілісного системотворчого фактора. Але при цьому руйнувалося старе значення класичної філософської епістемі знання, оскільки втрачалася різниця в теоретично-розумних і практично-розумних видах наукової діяльності. Позитивна епістемота мала інші соціальні цілі та призначення. У позитивістській інтерпретації науки, як ефективного виду діяльності по забезпеченню матеріальних потреб існування суспільства, *практичний розум* уже не був *окремим* видом знання щодо *належної* поведінки людини з огляду на природу Вищого Блага. Він був *особливою* сферою *загальної процедури* організації *експериментального дослідження* з метою перевірки (апробації) отриманих теоретичних обґрунтувань (у свою чергу, отриманих в емпіричному (практичному) досвіді. У пізнавальному плані логіка і процедура наукового дослідження в позитивізмі не передбачала врахування *трансцендентальних ідей*, як регулятивних положень системі теорією і методологією.» [14, 37].

ми практичного розуму за схоластичною епістемою. Система метафізичних уявлень класичної філософської школи була піддана критиці за «ненауковість». У позитивістському утилітарному сенсі, вони були «голими спекуляціями», не підтвердженими через експеримент і «абсолютно безкорисними» для наукового дослідження. При такому підході втрачався філософський смислоутворюючий вимір науки, який традиційно задавався в ній метафізикою, і втілювався в класичній схоластичній епістемі¹⁶.

На континенті, в Німеччині, ситуацію з руйнуванням класичної епістемі і, загалом, філософської наукової традиції пізнання намагалась врятувати *школа відродженого природного права*, або *школа наукового ідеалізму* (як позиціонували себе її представники). Вчені цього філософського напрямку були прихильниками кантівського критичного підходу в науці, хоча здійснювали його інтерпретацію, враховуючи особливості розвитку наукового пізнання в ХІХ ст.. Вони залишалися в руслі класичної раціональної парадигми розвитку науки, характерної для Модерну, але уточнювали її. І це уточнення стосувалося, в першу чергу, характеру гуманітарних досліджень відносно природничих. Вольфганг Рьод зазначає, що: «Заснована Кантом критична філософія була запропонована як альтернатива і спіритуалістичним спекуляціям, і натуралістичному або позитивістському сцієнтизму» [14, 75]. Так, представники Марбурзької школи¹⁷ права розглядали метод *трансцендентальної*

16 Конт обґрунтовував соціальну функцію та призначення науки тим, що «теоретичні зусилля стають виправданими за умови, що їх можна практично застосовувати. Наука має ставити цілі і спрямовувати революційний процес, у якому долаються деструктивні тенденції попередніх епох через встановлення нового порядку... Раціональної, орієнтованої на науку і спрямованої на поступ перебудови суспільства можна очікувати лише від носіїв позитивного духу.» [14, 39]. Така позиція розцінюється в філософії науки як сцієнтизм. У її рамках вважається, що свобода пізнання обумовлюється соціальною необхідністю та практичним призначенням науки. При цьому втрачається розуміння свободи пізнання як сутнісної, нічим не обумовленої, основи духу людини, що закладалося філософською традицією. У цьому плані Йоахім Ріттер зазначає: «Супроти традиції Арістотелевої теорії постало суспільне визначення науки. Передання духовності уже не є зрозумілим саме по собі. Свобода пізнання утискується необхідністю. Напруга між свободою мети і пов'язаністю з метою стала неспокоєм духовної освіти; дослідження, університет і вища освіта сповнені нею.» [1, 9].

17 Надалі у статті аналізується саме позиція Марбурзької школи філософії права, званої як трансцендентально-логічний напрям неокантіанства. Позиція школи викладена, зокрема, в роботі В.О.Савальського «Основи

дедукції, як інтерпретацію критичного підходу Канта, що в плані логічної процедури дослідження протиставлялась і діалектичній логіці Гегеля, й емпіричній індукції позитивістів¹⁸. Завдяки цьому неокантіанцям вдалося обґрунтувати особливий статус наукового дослідження в сфері *наук про дух* відносно *наук про природу*¹⁹. Можна сказати, що в науковому сенсі їх *загальна теорія наукового дослідження* при цьому знову уточнювала традиційну філософську епістему з гносеологічних, онтологічних та методологічних засад, що сприяло становленню філософії науки як окремого напрямку наукових досліджень²⁰.

філософії права в науковому ідеалізмі. Марбургская школа философии: Коген, Натторп, Штаммлер и др. Том 1» [15].

18 Слід відмітити, що в позитивістській інтерпретації наукового методу, як природничого методу наукового дослідження, наголос робився саме на емпіричній індукції, на протидію абстрактно-логічній дедукції, яка практикувалась метафізиками докантівського періоду (лінія Декарта). Підтримуючи напрям окремих прикладних галузевих досліджень, Конт розвивав лінію Френсіса Бекона в науці, перетворюючи його підхід і його розуміння наукового методу в загальну теорію наукового дослідження. Так, Вольфганг Рьод зазначає: «Позитивізм є філософським напрямом, що висуває домагання бути послідовним емпіризмом, тобто припускає лише такі положення які спираються винятково на спостереження» [14, 37]. На протидію цій позиції, філософські ідеалісти, розглядали свій метод трансцендентальної дедукції одночасно і як підтримку лінії Декарта, і як інтерпретацію критичного методу Канта.

19 Вважається, що поділ на «науки про дух» та «науки про природу» запровадив у ХІХ ст. Вільгельм Дільтей – основоположник герменевтики у сенсі основного методу гуманітарних наук на відміну від природничих. Науки про природу пізнають світ на основі закономірностей опису емпіричних даних, у процесі формально-логічного пояснення, науки про дух – на основі розуміння проявів духовних феноменів у царині культури. Розуміння потребує специфічного методу інтерпретації з метою осягнення смислу знака та тексту. Смыслом наук про природу є пояснення явищ як дій (на засадах процедури дослідження), смыслом наук про дух є розуміння феноменів подій у царині культури. Ця класифікація була взята на озброєння філософською школою наукового ідеалізму, яка дотримувалась уявлень про наявність логічної процедури як в дослідженнях наук про природу, так і в дослідженнях наук про дух, визнаючи, проте, що ця логіка є різною.

20 Зокрема, В. Чуйко вважає, що «класична традиція філософствування філософів науки набула поширення завдяки працям неокантіанців, які після заклику Отто Лібмана («Назад до Канта», проголошеного у 1865 р.), почали систематичні пошуки вирішення проблеми подолання протистояння німецької класичної філософії та бурхливого розвитку науки у першій треті ХІХ ст. Пошуки неокантіанців спрямовані на трансцендентальне обґрунту-

Зокрема, *гносеологічному* плані, *неокантіанці* на-стоювали, що критичний кантівський метод слід розглядати суто як пізнавальну процедуру, що визначає логіку дослідження, але не може замінювати дійсні конкретно-практичні прикладні наукові дослідження (такі дослідження мають онтологічний характер в науці). При цьому вони чітко розмежовували онтологію та гносеологію дослідження. Власне, саме неокантіанці ввели поняття *гносеології* в філософію науки, підкреслюючи необхідність особливої теорії пізнання як науки, яка досліджує сам процес отримання наукового знання, але не займається отриманням нового знання. Гносеології також відводилось місце *загальної теорії досліду*, на зміну старій спекулятивній метафізиці, яку практикувала догматична раціоналістична школа. Тобто, неокантіанці, так само як і позитивісти, звернули увагу на логічну процедуру наукового дослідження, але робили відносно неї суттєве уточнення з огляду на природу і характер *наук про дух* та *наук про природу*. При цьому вони спирались на поділ на теоретичні та практичні види наук в класичній схоластичній епістемі.

Так, неокантіанці вважали, що і науки про природу, і науки про дух є окремими самостійними рядами наук, кожен з яких має свою *гносеологічну* цінність. Науки про природу вивчають явища як реальну дійсність – *те, що є* на основі *каузальної* закономірності пізнання і методу математичної логіки (і може бути пояснене в процедурі емпіричної індукції). Науки про дух вивчають духовні прояви свідомості, на основі уявлень про *те, як має бути*, використовуючи *етико-телеологічну* закономірність пізнання і правила деонтологічної логіки. Їх поняття потребують пояснення через процедуру трансцендентальної дедукції. Перший ряд наук (про природу) мав власне *онтологічний* статус, ряд наук про дух – *деонтологічний*. *Гносеологічний характер* обох рядів пізнання ґрунтувався на уявленні про наявність логічної процедури наукового дослідження як в сфері онтології, так і в сфері деонтології дослідження, проте, ця логіка визнавалась різною: у сфері наук про природу її основу складала емпірична індукція, у сфері наук про дух – трансцендентальна дедукція²¹.

вання філософії як логіки чистого пізнання стали основою для формування філософії науки як самостійного напрямку. Думка Вільгельма Віндельбанда, що відмінність між «науками про природу» і «науками про дух» полягає в різних методах, тобто у «суттєвому ніщо» (форма), складає наріжну тезу для виникнення епохи філософії науки» [16].

21 Слід зауважити, що позитивісти не заперечували особливості наукового дослідження в сфері наук про дух, вони не визнавали його окремих статус відносно наук про природу. Специфіка гуманітарних досліджень відносно

У *логіці* наукового дослідження для дисциплін практичного розуму (в сфері наук про дух), неокантіанці підкреслювали значимість відкинутих позитивістами *трансцендентальних ідей* при створенні наукових понять. Вони обґрунтували в філософії уявлення про *цінності*, як *особливе буття ідей* (буття *sui generis*), що визначають дійсні наукові поняття, не виступаючи об'єктами реальної дійсності. Якщо уявлення про цінності для наук про природу не має теоретичного і практичного значення, то для наук про дух відіграє фундаментальну роль. При цьому, їх трансцендентальна дедукція, як інтерпретація кантівського критичного методу, в науках про дух (практично-розумних дисциплінах) показувала логіку зв'язку емпіричного, теоретичного та трансцендентального елементів наукового дослідження. Вона розкривалася як логічний механізм *трансцендентально-критичного* методу, який задає оцінку *існуючого* стану речей з позицій *належного* уявлення про них.

На думку представників Марбурзької школи ідеалістів, логіка наукового дослідження знаходила своє відображення в особливому методі, який був за своєю суттю гносеологічною процедурою в сфері наук про дух (як дисциплін практичного розуму) – методі *трансцендентальної дедукції*. На відміну від *емпіричної індукції*, що практикувалась у природничих дослідженнях, і у теоретичних побудовах інтерпретації наукових фактів не передбачала врахування регулятивної ролі трансцендентальних ідей, трансцендентальна дедукція передбачала послідовний крок звернення до *цінності*, як критерію істини наукового поняття. Такий підхід відповідав вимогам класичної філософської традиції наукового пізнання. Тому можемо сказати, що метод неокантіанців у гносеологічному плані уточнював параметри класичної епістемі наукових понять. Отже, трансцендентальна дедукція – науковий метод неокантіанців Марбурзької школи філософії права був інтерпретацією кантівського критичного трансцендентального методу і розглядався як логічна і гносеологічна (пізнавальна) процедура дослідження в *науках про дух* – для практично-розумних дисциплін, для дисциплін практичного розуму. На відміну від пізнавальної процедури, прийнятої в науках про природу, основу якої складає індуктивна логіка, гносеологічна процедура в науках про дух передбачає послідовний крок звернення до *трансцендентальних цінностей* культури при створенні

природничих визначалась особливістю предметної сфери дослідження, а не методу дослідження. Метод, як логічна процедура дослідження, був спільним і практично однаковим (враховувалась специфіка прикладного дослідження) для всіх позитивних наук – на цьому трималася єдність позитивної системи знань.

поняття для його критичної оцінки. Буття цінностей у пізнанні духовних феноменів при цьому *не дане* (в реальному практичному досвіді), а *задане* (в дедуктивному етико-телеологічному порядку). Керування ними виступає критерієм оцінки істинності наукових понять в сфері деонтології пізнання.

Зокрема, як критична наукова процедура оцінки з позиції цінності, трансцендентальна дедукція, на думку неокантіанців, включала функцію *орієнтування* в фактах емпіричного досвіду та *корегування* наукових понять на основі цінності. Орієнтування наукових понять в фактах емпіричного досвіду передбачало, що наукові поняття завжди спираються на реальні факти емпіричного дослідження, і теоретичні пояснення завжди ґрунтуються на практиці чуттєвого досвіду. Ця частина механізму критичного методу зближувала їх з позитивістами, але, разом з тим вказувала, що неокантіанці все-таки надають перевагу теоретичному поясненню перед фактом (на відміну від позитивістів). У свою чергу, така їх позиція була обумовлена тим, що вибір теоретичного поняття в інтерпретації (що пояснює факт), завжди обумовлений цінністю вищого культурного порядку (чи трансцендентального порядку), яку саму не можна визначити як наукове поняття, але не можна і не враховувати при визначенні теоретичного поняття. Ця функція спрямованості на цінності при обґрунтуванні теоретичного поняття визначалась у логічній процедурі дослідження як *корегування* і, власне, й представляла собою *критичну функцію ціннісного характеру* в науці, якою нехтувала як гегельянська школа, так і позитивізм.

Стосовно особливостей пізнання в науках про дух та науках про природу, позиція філософських ідеалістів полягала в наступному. *Логіка* наукового пізнання однаково присутня в обох наукових пізнавальних рядах – онтологічному та деонтологічному (це й означало, що обидва ряди мають строго гносеологічну цінність), але вона має різний характер і природу, оскільки ґрунтується на різних видах закономірностей і на різних сферах реальної дійсності²². Процедура наукового дослідження, що притаманна обом гносеологічним рядам, передбачає наявність в їх середовищі особливої дисципліни, яка визначає порядок засто-

сування загальних форм мислення в процесі опису явищ. Ця дисципліна, у свою чергу, послуговується певною символічною мовою, яка задає її саму, визначає її конструкцію та структуру. У сфері наук про природу такою дисципліною виступає формальна логіка, що ґрунтується на мові та символічному апараті математики, у сфері наук про дух такою дисципліною виступає етика, а її символічною мовою є право. Етика і право в середовищі наук про дух виступають *аналогонами* формальної логіки та математики в середовищі наук про природу – тобто, дисциплінами, які відіграють таку саму функціональну роль у логічній системі зв'язку дисциплін того, чи іншого ряду наук. Відомий вислів Германа Когена: «*Етика – логіка наук деонтологічного ряду, а право – його математика*»²³, якраз і стосувався однакової функціональної ролі аналогонів у різних пізнавальних рядах, яку вони здійснюють у процесі наукового дослідження.

Зусиллями представників Марбурзької школи неокантіанства була визначена базова роль *права* в ряду *наук про дух*. Якщо етика давала визначення основних форм мислення цього ряду, його категорій та закономірностей, то право визначало порядок і процедуру символічного опису його основних понять. Саме право формувало логічну структуру етики, на основі якої можна було пояснити факти прояву духу в культурі загалом, інакше кажучи отримували пояснення інші науки про дух. У свою чергу, право як деонтологічна дисципліна, мало для себе в онтологічному ряду – ряду наук про природу емпіричну, практично-прикладну дисципліну – позитивне право, яке формувалося за законами каузального та телеологічного порядку і мало враховувати етико-телеологічний характер права в цілому.

Позиція відносно пошуку базової дисципліни в епістемі, яка визначає категоріально-понятійний апарат наукового дослідження і логіка якої виступає основою для створення інтерпретації інших наук, була загалом притаманна ХІХ ст. Скажімо, з позицій філософії науки на неї претендувала вже згадана гегелівська діалектика, історія позиціонувалась як основна дисципліна в сфері наук про дух з позицій історичної школи права, соціологічний підхід пропонував у якості базової науки для розуміння природи досліджуваних явищ соціологію. З неklasичних позицій уже герменевтика в інтерпретації Дільтея, який позиціонував її як метод наук про дух, на відміну від методу наук про природу, прагнула замінити наукову

22 Гносеологічні ряди пізнання різняться своїми об'єктами: те, що є пізнається у причинно-наслідковому порядку його змін – це сфера буття природи, як реальної дійсності, онтології; те, що має бути пізнається на основі морально-етичних законів у порядку належного представлення факту в царині культури міжлюдського спілкування – це сфера буття духу, як належної дійсності, деонтології. Перша царина досліджується як науки теоретичного розуму, друга – як дисципліни практичного розуму.

23 Герман Коген «Етика чистої волі» (цит. за роб. В. Савальського «Основи філософії права в научному ідеалізмі. Марбургська школа філософії: Коген, Наторп, Штаммлер і др. Том 1» [15]).

логіку пояснення, як формальну, так і діалектичну. Цінність позиції Марбурзької школи відродженого природного права для філософії права полягала в тому, що вона визначила саме *юриспруденцію* в якості базової дисципліни деонтологічного ряду пізнання, що формує його логіку – етичний характер всякого духовного дослідження, визначає мову, категоріально-понятійний апарат, і, у свою чергу, бере дані для своїх теоретичних досліджень, спираючись на історичну практику права (зокрема, догму римського права).

Неокантіанська школа була «останнім могіканином» парадигми Модерну в філософії науки. Зокрема, Марбурзька школа філософії права, znana як «*трансцендентально-логічний* напрям неокантіанства», визнавала необхідність пізнання природи явищ на основі наукових закономірностей, хоча при цьому вказувала на різний характер цих закономірностей для наук про дух і наук про природу; підкреслювала значення логіки як фундаментальної дисципліни в процедурі наукового дослідження, хоча і вважала, що ця логіка має різну природу з огляду на характер дослідження²⁴. Цим вона зберігала вірність традиції раціонального пізнання, перебуваючи і в контексті наукової парадигми, і в контексті самої філософської традиції, і вважаючи, що традиція і парадигма не протирічать одна одній, зокрема, як засада та її інтерпретація. Її принципова позиція в науці зводилась до положення, що, сприймаючи нове, необхідно зберігати те, що складає сутнісний принцип нас самих як людей розумних і знаючих у цьому світі – як Суб'єктів пізнання істини.

Отже, розвиток наукового методу дослідження та становлення класичної епістемі наукових знань в період Модерну були тісно пов'язані. В генетичному плані їх зв'язок обумовлювався спільною філософ-

ською традицією наукового пізнання, яку розвивала та чи інша наукова школа, відстоюючи свої принципи погляди на роль та призначення науки в житті суспільства. При цьому пошук універсального методу, який забезпечив би теоретичну єдність класичної епістемі, супроводжувався вибором парадигмальної моделі логіки науки та теорії пізнання. Результатом цього процесу стало не тільки обґрунтування метафізичної епістемі як раціоналістичної теорії схоластичної науки, але й її критика в позитивній філософії та системі ідеалістичної діалектики. При цьому значних змін зазнали характер та цілі традиційної класичної епістемі – як системи теоретичних і практичних видів діяльності, що дає людині світоглядне уявлення про її буття в світі. У свою чергу, в Постмодерні, без системи класичних традиційних уявлень про роль та призначення науки в житті людини і суспільства, зазнав критики сам раціоналістичний світогляд та уявлення про універсальний метод наукового дослідження, що гарантує істину наукового дослідження.

Озираючись на пройдений філософською традицією шлях і оцінюючи проблемний характер науки сьогодні, що, певною мірою, відображає стан її розгубленості, чи то пак розгубленості Суб'єкта, який вже інколи толком не знає ні *Що*, ні *Як*, ні *Чому*, віддаймо належне зусиллям спрямованим на збереження цінностей традиції наукового пізнання і замислитись «чи (не) на часі повернутися до початкового сенсу успадкованого? Що завжди може бути його майбутнім і в сьогоднішньому вирішенні присудом, те є необхідним, щоб знати речі, які перебувають у грі і поставлені на карту» [1, 9].

²⁴ Баденська школа неокантіанства, znana як трансцендентально-психологічний напрям неокантіанства, заперечувала можливість пізнання природи духовних явищ на основі наукових закономірностей, вважаючи, що прояви Духу в історії є актами прояву індивідуальної свободи і не можуть мати логічного пояснення в контексті прояву якоїсь закономірності. Завданням наук про культуру є не встановлення закономірностей зв'язку явищ та їх опис, а констатація окремих явищ та фактів і їх розуміння – не дії, а події осіб в історії. Позиція Баденської школи в цьому плані була близька до представників некласичної постмодерної парадигми в науці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рітгер Йоахім. Вчення про походження і сенс теорії в Аристотеля // *Метафізика і політика* / з нім. пер. В. Задорожний, О. Кислюк. – Київ : Юніверс, 2011, 344 с. – с.22-35.
2. Самардак М.М. Філософія науки: напрями, теми, концепції : навч. посібник / М.М. Самардак. – К. : ПАРАПАН, 2011. – 204 с.
3. znaimo.com.ua / Фуко_Мішель
4. Рюс Жаклін. Поступ сучасних ідей. Панорама новітньої науки. Глосарій. – К., 1998. – С. 630–641.
5. Кессиди Ф.Х. Этические сочинения Аристотеля. – Аристотель. Сочинения : в 4-х т. Т. 4. / пер. древнегреч.; общ. ред. А.И. Доватура. – М. : Мысль, 1984.
6. ru.wikipedia.org/wiki/Схоластика
7. bg.wikipedia.org/wiki/Екзегеза
8. Кондзьолка В.В. Історія середньовічної філософії : навч. посібник / В.В. Кондзьолка. – Львів : Світ, 2001. – 320с.
9. Декарт Р. Рассуждения о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках // Декарт Р. Соч.: В 2-х томах. – Т. 1. – М. : Мысль, 1989.
10. Секундант С.Г. Математические парадигмы в философско-методологической рефлексии 17 века. «Scientia generalis» Иоахима Юнга // *Критика та метод. Ідея критичного методу в німецькій філософії XVII–XVIII ст. (збірка наукових статей)*. – Київ : Дух і літера, 2012. – XXVII, 365 с. – С. 48–59.
11. Кант Эммануил. О вопросе, предложенном на премию Королевской Берлинской Академией наук в 1791 году: Какие действительные успехи сделала метафизика в Германии со времен Лейбница и Вольфа? // Соч.: В 6 т. [Под общей ред. В.Ф. Асмуса, А.В. Гулыги, Т.И. Ойзермана]. – М. : Мысль, 1966. – Т.6. – С. 177–252.
12. Кант И. Соч. В 8 т. Т. 3.
13. Козлихин И.Ю. История политических и правовых учений. Учебник / Козлихин И.Ю., Поляков А.В., Тимошина Е.В. – СПб. : Изд. Дом С.-Петерб. гос. ун-та, издательство юридического факультета СПбГУ, 2007. – 856 с.
14. Рюд Вольфганг. Шлях філософії: XIX–XX століття / Пер. з нім. М.Д. Култаєвої, В.І. Кебуладзе, В.Терлецького. – Київ : Дух і Літера, 2010. – 368 с.
15. Савальский В.А. Основы философии права в научном идеализме. Марбургская школа философии: Коген, Наторп, Штаммлер и др. Том 1. – М. : Типография Императорского Московского Университета, 1909. – 361 с.
16. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методології науки : монографія / В.Л. Чуйко. – К. : Центр практичної філософії, 2000 (www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Chujko).

ФИЛОСОФСКАЯ ЭПИСТЕМА И НАУЧНЫЙ МЕТОД В МОДЕРНЕ

Кабанець Натали́я Івановна

Аннотация: Анализируются вопросы взаимосвязи развития традиционной философско-научной системы знаний (эпистемы) и научного метода в Модерне. Рассматривается позиция научных школ, которые повлияли на смену классических представлений о характере, целях и социальном назначении науки.

Ключевые слова: система научных знаний, научный метод, научная школа, школа «возрожденного естественного права».

PHILOSOPHICAL EPISTEME AND SCIENTIFIC METHOD OF MODERNITY

Kabanets Nataliia Ivanivna

Summary: The questions of intercommunication of development of traditional philosophical-scientific system of knowledge (epistemy) and of scientific method in modernity are analysed. Position of scientific schools, that influenced on changing of classic ideas about character, aims and social role of science, is examined.

Keywords: system of scientific knowledge, scientific method, scientific school, the school of «revival of natural law».